

EEN POLITIEK EVENWICHT IN BESTEDINGEN VOOR
WELZIJN. BESLISSINGSMODELLEN MET PROJECTIE-INDEXEN
TOEGEPAST OP VLAAMSE GEMEENTEN (1)

Paul Houben

Particuliere (zuil)organisaties produceren meer welzijnsactiviteiten en neigen eerder tot overproductie dan Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn. Onder de particuliere organisaties is de expansie van welzijnsactiviteiten het grootst in gemeenten waar veel politieke strekkingen, met name het trio katholiek-socialistisch-liberaal, in het welzijnsaanbod vertegenwoordigd zijn. In die gemeenten remmen de Openbare Centra hun activiteiten juist het meest af. De Openbare Centra lijken een politiek evenwicht in het lokale welzijnsaanbod te bewerken, door aan te vullen waar het particulier initiatief tekort schiet en in te binden daar waar overaanbod dreigt, aldus het zgn. 'subsidiariteitsbeginsel' in praktijk brengend.

Deze bevindingen zijn gedaan met een beslissingsmodel dat de non-profitorganisatie voorstelt als een expansieve dienstverlener, die selectief afremt in de mate dat haar mededingers politiek verwant zijn en over een groter marktaandeel beschikken. De test is uitgevoerd aan de hand van het aantal uren gezins- en bejaardenhulp in 315 Vlaamse gemeenten anno 1980. Het politieke verwantschapsmodel verklaart 15% van de variantie boven de financiële en demografische determinanten en wel in tegenstelling tot gangbare politieke modellen die nauwelijks een half percent verklaren zoals vroegere testen al vaststelden.

0.1. Verantwoording

De verschillende sociologische en politicologische theorieën over non-profitorganisaties, zoals het doctrinemodel van Wilensky (1975), Kohl (1981), de XC-index van Rae en Taylor (1970) en de theorie over 'cross cutting cleavages' van Lipset en Rokkan (1967), hebben tot op heden geen eenduidig verband kunnen aantonen tussen politieke structuur en overheidsbeleid. Ginsburgh en Pestieau (1981) wijten dit aan het gemis van formele modellen die de samenwerkende factoren voldoende isoleren en hun multivariate samenhang kunnen specificeren. Zulke formele of deductieve modellen worden wel gebruikt in economische studies over het uitgavengedrag van non-profitorganisaties. Maar in deze economische modellen komen de politieke beleidsdeterminanten alleen als exogene randvoorwaarde voor. In het gevestigde 'budget-maximalisatiemodel' van Niskanen (1971) dienen de politieke factoren louter als assumptie om de afwezigheid van een economisch evenwicht in de non-profitsector aan te tonen. Dit artikel stelt ten doel om de eenzijdige afbakening van het non-profitewenwicht als een economisch evenwicht te amenderen door theorieën over politieke verwantschap en 'cross cutting' te formaliseren voor bijkomende politieke factoren in evenwichtsvoorwaarden. Om de verklaringskracht van het geformaliseerde verwantschapsmodel duidelijker te kunnen beoordelen in vergelijking met de reeds bestaande ekonometrische en politieke modellen, is gekozen voor de organisaties voor gezins- en bejaardenhulp. Deze organisaties kunnen sneller reageren op politieke omstandigheden, vergen minder kapitaal en zijn aan minder voorschriften onderworpen dan ziekenhuizen, rustoorden en psycho-geriatrie instellingen. De hieronder vastgestelde verbanden voor gezins- en bejaardenhulp zijn daarom niet representatief voor de Vlaamse welzijnssector in zijn geheel. De andere onderzoeken die in samenhang met dit onderzoek werden uitgevoerd, zijn in de slotbeschouwing vermeld: een beschrijving van het financiële en politieke profiel van Vlaamse OCMW, de optimale afstemming van de activiteitsniveaus voor de verschillende sectoren waarin het OCMW actief

kan zijn en de optimalisering van de subsidies uit het Bijzonder Fonds voor Maatschappelijk Welzijn.

0.2. De welzijnsvoorzieningen in Vlaamse gemeenten

In Vlaanderen verstrekken zowel particuliere als openbare organisaties welzijnsvoorzieningen. De meeste particuliere organisaties behoren tot zuilen van katholieke, socialistische of liberale strekking. De katholieke organisaties vormen hierin de meerderheid. De erkenning van deze particuliere organisaties valt onder de bevoegdheid van de Vlaamse deelregering. Het openbare initiatief wordt vertegenwoordigd door de Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW), die krachtens de wet van 1976 in iedere gemeente ingericht zijn. Zij verstrekken financiële steunuitkeringen in opdracht van de overheid. Voor het overige hebben deze Centra facultatieve taken die reiken van thuisverpleging en bejaardenhulp tot ziekenhuizen en klinieken. De bestuursvorm is intern pluralistisch. De raad van beheer wordt zesjaarlijks gekozen door de gemeenteraad op een wijze die alle gemeenteraadsfracties proportioneel vertegenwoordigt. Het gemeentebestuur is verplicht de begrotingstekorten van het OCMW te dekken en is daarmee de belangrijkste financierder van het OCMW (in 1977 voor 35% van de hulpbronnen van het OCMW zoals hier verder blijkt).

De aanwezigheid van de twee netten scheidt een bijzondere situatie. Particuliere en openbare organisaties zijn 'concurrenten' voor zover hun domeinen elkaar overlappen. Maar tegelijk kunnen particuliere belangengroepen via lokale politieke partijen het OCMW mee besturen wegens de verkiezing van deze raad door de gemeenteraad. Via de gemeenteraad kunnen de particuliere belangengroepen ook mee stemmen over begroting en gemeentetoelagen van het OCMW. Naargelang van het aantal en omvang van politieke fracties in de OCMW-raad enerzijds en het aantal particuliere organisaties met hun omvang en strekking anderzijds, staat het OCMW bloot aan doorkruisende belangen en is het van zijn omgeving afhankelijk. Sommige OCMW zetten zich over deze doorkruisende belangen

heen door zich als zelfstandige openbare organisatie tegenover de zuilorganisaties te profileren met een groot aanbod van diensten. Andere OCMW zien zichzelf als helpende hand van de particuliere organisatie en bieden slechts een aanvullend pakket van diensten aan.

Deze situatie van belangenvermenging is niet nieuw. Al in 1796 toen de Franse overheerser hier in België de godshuizen nationaliseerde werden bisdommen en kloosterorden voor de keuze gesteld. Men kon proberen de godshuizen te heroveren met het risico alles te verliezen, ofwel kon men het Franse compromisvoorstel aanvaarden om het bestuur over de godshuizen te blijven waarnemen maar dan onder civiele vlag. Dit laatste gebeurde en zo ontstonden de 'burgerlijke godshuizen' als voorlopers van de huidige Openbare Centra (zie onder). Pas in 1925, toen socialisten en liberalen via de gemeenteraad in het bestuur van burgerlijke godshuizen (dan C.O.O. genaamd) konden deelnemen, lieten veel katholieke groepen hun 'loyauteitsswitch' vallen op het alternatief van eigen katholieke organisaties. Voor die groepen mocht de openbare organisatie slechts een aanvullende rol vervullen.

De vraag in dit onderzoek luidt: in welke mate beïnvloeden de politieke verwantschappen en tegenstellingen deze beleidskeuze tussen een maximaal aanbod of een eerder minimaal en aanvullend aanbod van diensten? Deze vraag kan scherper en onderzoeksvriendelijker. Allereerst volstaat het niet dat OCMW zich voor of tegen deze beleidsvisies uitspreken. Het OCMW moet dat beleid ook in daden omzetten. In die optiek zijn de beleidsuitkomsten een meer betrouwbare graadmeter voor politieke invloed dan beleidsdeclaraties en beleidsprocedures. Verder is de tegenstelling tussen maximalisme en minimalisme (effect) veel te grof om de invloeden van de subtiele variaties in politieke verwantschapspatronen (conditie) te registreren. Daarom is in plaats van het al dan niet uitbouwen van diensten, gekozen voor een continue afhankelijke variabele 'hoeveelheid hulpverlening' die hierna is aangeduid als het 'activiteitsniveau' van hulpverlening. Natuurlijk heeft deze kwantitatieve variabele 'activiteitsniveau' maar zin als er voldoende spreiding van

data op variabelen voorkomt. Vandaar dat een cross sectie onderzoek is ingericht voor 315 Vlaamse gemeenten anno 1980. Als momentopname in tijd zegt het cross sectie onderzoek niets over de historische achtergronden. Daarom volgt na de testen een historische verkenning van de sociale wetsgeschiedenis der Openbare Centra. Het leek mij daarbij interessant om de resultaten van het cross sectie onderzoek te behandelen als hypothesen voor de historische vergelijking in plaats van omgekeerd. Het is namelijk niet omdat een OCMW vroeger voor maximalisme (minimalisme) koos, dat het nu met meer kans hetzelfde zou moeten kiezen. Daarvoor heeft ondermeer de grote fusie van Belgische gemeenten in 1975 de politieke kaarten te zeer geschud. Factoren zoals 'fusie' kan men het best onder controle krijgen door veel uiteenlopende politieke contexten in cross sectie met elkaar te vergelijken. Levert de cross sectie anno heden niets op dan is het tamelijk vruchteloos te spitten in een verleden waar het bronnenmateriaal nu eenmaal schaarser en minder betrouwbaar is.

1. Het machtsconcordantiemodel voor politieke invloed

Als politieke verwantschapspatronen het activiteitenniveau van non-profitorganisaties beïnvloeden, dan kan dat redelijkerwijs alleen maar doordat de economische kringloop in die organisatie, een kringloop van subsidies en hulpverlening, ergens een raakpunt vertoont met een politieke kringloop van diensten en stemmen. Anders gesteld, non-profitorganisaties staan in de eerste plaats voor puur technische en financiële taken en zullen slechts oor hebben voor bijkomende politieke overwegingen als dat hun beleid op de een of andere wijze ten goede komt. Deze idee is in vier stappen uitgewerkt. In 1.1 worden sociologische en economische theorieën over de non-profitinstelling met elkaar vergeleken. De vraag luidt of non-profitorganisaties politiek kieskeurig kunnen zijn in hun economische competitiestrijd. In 1.2 wordt het mechanisme van een politiek gestuurde economische competitiestrijd met behulp van 'ruimtelijke analyse' operationeel gemaakt. De verwantschapspatronen

worden beschreven in 'hoeken' en 'afstanden'. In 1.3 vormen deze grootheden de variabelen van een beslissingsmodel voor non-profitorganisaties. Dit beslissingsmodel wordt tenslotte in 1.4 geoptimaliseerd om de hypothesen voor het activiteitsniveau af te leiden. Deze hypothesen zijn van toepassing op de activiteiten van openbare en particuliere organisatie, op de totale productie en overproductie van activiteiten.

1.1. Theoretische uitgangspunten

1.1.1. Het maximale budget van Niskanen

We beginnen met de economische kant van het non-profitbeleid. Volgens Niskanen (1971:25)(2) hebben openbare non-profitinstellingen ('public bureaucracies') als hoofdkenmerken: a) de niet-markt gerichte activiteiten als output; b) de gehele of gedeeltelijke vrijstelling van betaling voor de cliënten van activiteiten; c) de subsidiëring van activiteiten door de overheid; d) de afwezigheid van winstdeling voor bestuurders van de instelling; en e) een relatie van instelling tot financierende overheid als monopolist-monopsonist. Het is deze bijzondere combinatie van eigenschappen die volgens Niskanen de bestuurders van instellingen aanzet om in plaats van profijt hun professionele erkenning, macht, politiek en persoonlijk aanzien te maximaliseren. Al deze persoonlijke incentieven hebben één kenmerk gemeen: zij zijn positief verbonden met de omvang van activiteiten en budget, op een wijze die ongevoelig is voor de vraag- en aanbodverhouding van activiteiten op de markt. Het onvermijdelijke gevolg is dat de professionele, politieke en persoonlijke incentieven tot een productie aanzetten die het marktoptimum overschrijdt. Produceert de markt tot de hoeveelheid activiteiten waarbij de marginale kost precies gelijk is aan de marginale baat, de openbare instelling produceert voort totdat de som van marginale kosten gelijk is aan de som van marginale baten, dat is op het moment dat het budget op is.

Volgens deze theorie van de 'budget maximizing bureaucrat' zouden particuliere organisaties en O.C.M.W. tot

maximaal dienstenaanbod en overproduktie neigen ongeacht hun politieke verschillen. Evenwel voldoen deze organisaties niet aan Niskanens laatste voorwaarde van een monopolistisch aanbod. Niskanen zegt daarover dat de toezichthoudende overheid (hier gemeenteraad?) door competitie tussen instellingen, meer macht krijgt om het totale activiteitsniveau tot een doelmatiger peil, het peil dat de mediane kiezer wil, terug te dringen. De politieke relaties tussen aanbieders laat Niskanen echter onvermeld.

1.1.2. Bezwaren tegen politiek als absoluut kenmerk

Het zou dus voor de hand liggen om het basismodel Niskanen met de factor 'politieke strekking' aan te vullen, in casu het 'katholiek', 'socialistisch' of 'liberaal' zijn van de aanbieder. De meerderheid van Amerikaanse of Europese beleidsonderzoekers heeft voor deze aanpak gekozen, maar stelde vast dat het activiteitsniveau er niet door beïnvloed werd, alleen de bijzondere inhoud van die activiteiten een klein beetje (o.a. Wilensky, 1975; Kohl, 1981; Aiken en Depr, 1980; Ginsburgh en Pestieau, 1981). Al geruime tijd overigens waren de theoretische bezwaren van deze statische benadering bekend.

Voor het eerst kwam in het mediane kiesmodel aan het licht dat politieke standpunten en ideologische programma's geen vaststaande gegevens zijn. De uitvinder Hotelling (1929) beschreef het mediane model als volgt. Als twee ijscomannen hun waar op een afgesloten strand aanbieden, neigen zij ertoe steeds verder naar het midden op te schuiven om uiteindelijk naast elkaar op de mediane locatie van het strand stelling te nemen, ongeacht waar zij hun oorspronkelijke woonplaatsen hebben. Is het dus zinvol van 'oorspronkelijke voorkeuren' te spreken als die suboptimaal blijken? Nee, zegt Downs (1957), in de verkiezingsstrijd doet de politicus er integendeel goed aan zich zoals de ijscoventer 'perfect mobiel' in preferentieland op te stellen, en wel door zijn eigen 'strekking' (doelen, voorkeuren) zoveel

mogelijk aan die van een meerderheid van kiezers aan te passen. Omdat de officiële politieke doelen voor de politicus steeds een middel zijn voor zijn objectief van stemmenwinst, is het begrip 'authentieke strekking' speculatief. Zowel voor, tijdens en na verkiezingen zal de politieke declaratie anticiperen op de (eveneens mobiele) 'strekking' van bondgenoten en tegenstanders. De overwegingen van Hotelling en Downs gelden ook voor de non-profitsector: zullen katholieken bijv. meer uitgeven aan gezins- en bejaardenhulp omdat zij, volgens hun zeggen, meer voor gezins- en bejaardenhulp zijn? Downs waarschuwt aldus tegen de triviale verwisseling van onafhankelijke en afhankelijke variabele. 'Katholieke' strekkingen komen haast in alle gemeenten voor, maar dekken er verschillende ladingen. Hun uiteindelijke 'katholieke' beleid is de exponent van een electorale lokatie in preferentieland dat in elke gemeente anders gelegen is. Kortom, niet de geïsoleerde politieke strekking maar deze preferentierelaties zijn het die het uiteindelijke beleid en beleidsuitkomsten bepalen.

1.1.3. Verzuiling en 'cross cutting'

Het politieke relatiekenmerk van Downs kan op twee niveaus in het activiteitsaanbod van non-profit organisaties werkzaam zijn: als politieke relatie tussen aanbieders en afnemers van activiteiten naar het voorbeeld van verkiezingsonderzoek, of als politieke relatie tussen aanbieders onderling. Alleen dit tweede niveau komt in aanmerking omdat uitgaande van de theorie van Niskanen, non-profitorganisaties weinig op de marktvaart gericht zijn; deze politieke marktvaart vaststellen vergt bovendien vergaand onderzoek.

Onder de politieke aanbiederstheorieën is deze van Key (1949) de meest geciteerde. Binnen de Amerikaanse context had Key vastgesteld dat de lagere sociale strata meer in het politieke leven aan bod kwamen in die staten waar Democraten en Republikeinen bij benadering evenveel aanhang hebben. De mate van politieke competitie was verantwoordelijk voor het hogere niveau van overheids-

uitgaven en -activiteiten aldus Key. Deze theorie preciseert het verschijnsel 'competitie' echter niet in functie van de preferentierelaties tussen aanbieders zoals Downs bedoelt. Mede hierdoor zijn nogal afwijkende en weinig inzichtelijke indicatoren in gebruik gekomen, zoals het 'aantal aanbieders' op de markt, de 'fragmentatie' van de markt, de aanwezigheid van een 'coalitiemeerderheid' en het 'meerderheidsaandeel' van die coalitie.

Een andere aanbiederstheorie, deze van verzuiling, legt deze relatie tot de preferentieverhoudingen wel, zij het zonder kwantitatieve specificatie. Ik citeer Thurlings (1971: 12): 'Verzuiling, alias zuilformatie, is een structuur van parallelle, ten opzichte van elkaar gesegegreerde en gepolariseerde organisatorische complexen, elk op een eigen levensbeschouwelijke grondslag'. De 'Leuvense godsdienstsociologen' (Billiet, Creyf en Dobbelaere, 1978; Billiet, 1976; Dobbelaere, 1982) onderzochten de gevolgen van de levensbeschouwelijke grondslag voor de economische en technische rationaliteit in onderwijs, verpleging, hospitalen en universiteiten. In het bijzonder brachten zij aan het licht hoe de grondslag van deze non-profitsectoren verschoof van een traditioneel kerkelijke leer naar een 'sociaal culturele christenheid' om meer aan de moderne levensstijl aangepast te zijn. Ik weerhoud uit deze verzuilingstheorieën de idee van selectieve competitie tussen non-profitorganisaties. Dit idee zou men kunnen terugvoeren op de factor preferentienabijheid. Twee verdere uitwerkingen zijn daarvoor evenwel nodig.

(1) Als staat van perfecte harmonie en samenwerking binnen de zuilen enerzijds en van conflict en competitie tussen de zuilen anderzijds, beschrijft 'verzuiling' slechts een puntwaarde (ideaaltype), niet een variabele of stelsel van variabelen. Als puntwaarde kan dit type verzuiling bijv. wel de particuliere organisaties onderling beschrijven, maar niet hun relatie tot het O.C.M.W.. Want de rivaliserende ideologische fracties in de O.C.M.W.-raad werken een gering intern samenhorighedsgevoel in de hand. Bovendien zijn de betrekkingen

van het O.C.M.W. tot zijn omgeving van particuliere organisaties maar zwak gesegegreerd en gepolariseerd. Er zijn particuliere organisaties die voor de ene O.C.M.W.-fractie een tegenstander zijn en voor de andere fractie een medestander. In beide opzichten is dit type van 'intern pluralisme' het spiegelbeeld van 'verzuiling'.

Welnu, dit maximale contrast kan juist interessant zijn om een variabele 'belangenvermenging' voor te stellen waarop de typen 'intern pluralisme' en 'verzuiling' de uiterste waarden vormen. Zo'n variabele 'belangenvermenging' bestaat al onder de naam 'cross cutting' op het niveau van groepen (Coser, 1956; Lipset, 1963) en onder de naam 'cross pressure' op het niveau der individuen (Merton, 1957; Blau en Scott, 1962)(3). 'Cross cutting' is volgens de definitie van Rae en Taylor (1970: 12): 'the extent to which individuals who are in the same group on one cleavage (i.e. kenmerk, attitude, preferentie) are in different groups on the other cleavages'. Zou men twee bestuursleden uit het O.C.M.W. selecteren (dat zijn twee elementen met gelijke waarde 'O.C.M.W.' op de 'cleavage' 'lidmaatschappen') dan is de kans inderdaad groot dat beiden van verschillende politieke huize zijn, dus ongelijke waarden op de 'cleavage' van 'politieke voorkeuren' hebben. De mate van 'cross cutting' is in intern pluralisme bijgevolg groot. Trekt men daarentegen twee willekeurige bestuursleden uit een particuliere organisatie dan zijn die, althans volgens het stereotype ideaaltype, ofwel van dezelfde zuil én dezelfde politieke strekking ofwel van verschillende zuilen maar dan ook van verschillende strekking. Zodoende is in verzuiling de mate van 'cross cutting' nihil.

Hoewel de theorie van cross cutting cleavages al snel in politieke literatuur ingang vindt, duurt het tot 1970 voordat de benodigde statistiek voor deze theorie ontwikkeld wordt. Rae en Taylor stellen de XC-index voor die de talloze patronen van belangenvermenging in één indexwaarde weer kan geven. Aldus is het mogelijk geworden om de vele marktsituaties tussen het ene uiterste van verzuiling (XC = minimaal) en het andere uiterste

van volledig intern pluralisme ($XC = \text{maximaal}$) uit te drukken in een schaal van nul tot een.

(2) Echter heb ik vastgesteld (4) dat de XC -index, of liever de theorie die er achter staat, het politieke relatiekenmerk onjuist weergeeft. Ik vermeld slechts het belangrijkste bezwaar. Coser en Lipset stelden dat een concentratie van alle zwarten in de Democratische partij en alle blanken in de Republikeinse partij de tegenstellingen tussen beide partijen zou versterken met conflict tot gevolg, terwijl een volledige spreiding van huidskleur over politieke partijen de tegenstellingen op 'criss cross' wijze zou afzwakken en neutraliseren met samenwerking tot gevolg. Wat deze theoretici blijkbaar voor ogen hebben is het idee van preferentie-afstand, maar dan is de lijn ervan niet consequent doordacht. Op het continuum van preferentie-afstand staan uiterst rechts de partijen die m.b.t. alle preferentiekenmerken maximaal verschillen zoals in de eerste situatie; daar zijn polarisatie en conflictkansen maximaal. In de middenregio staan zoals in de tweede situatie, de relaties van belangenvermenging door criss cross met redelijke samenwerkingskansen. Uiterst links staan tenslotte de partijen die m.b.t. alle preferentiekenmerken volledig identiek zijn. Hier zijn de condities voor conflictbeheersing en samenwerking dus nog gunstiger dan in het middengebied. Wat zegt evenwel de theorie van cross cutting? Rechts heerst geen 'cross cutting' ($XC = 0$), in het midden zeer veel ($XC = \text{max}$) en links wederom geen ($XC = 0$). Op de linkerhelft van het afstandscontinuum waar de kansen voor samenwerking optimaal zijn, voorspelt de XC -index dus wel te verstaan maximaal conflict want ook daar heerst geen 'cross cutting'. Deze systematische fout corrigeren is haast onbegonnen werk. Het blijkt namelijk verder (5) dat XC een onberekenbaar waardeverloop heeft. Ook is er een storende symmetrie. Men kan de rijen voor organisaties en kolommen voor organisatiekenmerken verwisselen, zonder dat de XC -waarde verandert. Tenslotte stopt de index te veel bijeen; de interne fragmentatie en de externe belangenvermenging

zouden uit één variabele moeten blijken, wat onmogelijk is.

De ideeën van selectieve competitie in verzuiling en van belangenvermenging in 'cross cutting' hoeven daarom niet verloren te zijn. De theoretische onvolkomenheden die via de statistische index aan het licht komen, wijzen wel op de noodzaak om de theorie van meet af aan op een formelere (zo men wil 'technische') manier verder te ontwikkelen. In plaats van een alles bevattende index is er nood aan eenduidige variabelen met een helder waardeverloop zoals Dierickx (1986: 510) onderstreept. Ik ga het complexe geheel 'cross cutting' ontleden in zijn meest eenvoudige componenten van preferentienabijheid en -verschil met behulp van afstanden en hoeken. Deze benadering is bekend als 'spatial analysis' en werd al toegepast in verkiezingsonderzoek door Riker en Ordeshook (1973), Kelvey (1975) en Hinich en Pollard (1981).

1.2. Ruimtelijke analyse

1.2.1. Afstand en nabijheid

Een kenmerkenruimte wordt overspannen door assen waarop de politieke kenmerken van organisaties afgezet zijn, in casu de aantallen katholieken, liberalen en socialisten die in hun beheerraad zetelt ... alsmede de professionaliseringsgraad (alle in het positieve kwadrant, omdat negatieve aantallen niet zinvol zijn). Een punt A beschrijft de bijzondere kenmerkencombinatie van organisatie A, hier de politieke samenstelling van de beheerraad. De hoek van de rechte door ruimte-oorsprong O en punt A heet de 'richting' van A. Deze richting legt de relatieve kenmerkensamenstelling van A vast. De afstand van A tot O langs rechte AO beschrijft vervolgens diens absolute omvang of intensiteit van kenmerken. $DI(A,B)$ meet de Euclidische afstand tussen twee punten (beslissers, organisaties) A en B als de som van hun gekwadrateteerde coördinaatverschillen conform afstand in onze driedimensionele wereld (zie bijlage 3.1 nr 1). Deze som is gelijk aan nul als A en B samenvallen en groter dan nul als tenminste één kenmerk van A en B verschilt; dit

kan een verschil in richting of in omvang zijn. $CO(A,B)$ meet de nabijheid van A tot B als hun genormaliseerde som van coördinaatprodukten, die staat voor de cosinus van de hoek (α) die A en B ten aanzien van O vormen (bijlage 3.1, nr 2). Deze hoek legt uitsluitend verschillen in richting vast. De waarde van CO is 1 bij $\alpha = 0^\circ$ als de relatieve samenstellingen van A en B identiek zijn. De waarde van CO is 0 als in het positieve kwadrant de grootst mogelijke hoek van $\alpha = 90^\circ$ bereikt is. A en B zijn dan homogeen maar verschillend samengesteld. Aldus is verzuiling een patroon van maximaal gescheiden clusters met $CO = 1$ in ieder cluster en $CO = 0$ tussen de op de assen geconcentreerde clusters. De intern pluralistische organisaties bevinden zich in het heterogene middenveld tussen de assen en zijn herkenbaar aan CO-waarden tussen 0 en 1.

1.2.2. Verlies

In het dagelijks leven brengen afstanden verplaatsingskosten met zich mee, die maken dat bijv. bedrijven van verafgelegen prijsvoordelen afzien, dat mensen eerder dicht bij huis een huwelijkspartner vinden en daar hun inkopen doen. Hebben de prijsvoordelen, huwelijkspartners, of ijsco's een oorspronkelijke waarde U_0 en bedragen de kosten van verplaatsing en tijdsontwaardiging $L(DI)$ dan is hun waarde per saldo slechts $U_0 - L(DI)$. Feitelijk gaat het in politieke interacties en transacties precies zo. Politieke afstanden veroorzaken belangenvermenging ('cross pressure') omdat mensen een 'trade off' moeten maken van de positieve utiliteit van de beoogde interactie of transactie en het verlies dat met hun politieke verschillen vergezeld gaat. Hun nutsfunctie voor samenwerking luidt:

$$U = U_0 - L(DI) \text{ of analoog in nabijheid } U = U_0 - L(-CO) \quad (1)$$

Organisatie A transformeert a.h.w. de objectieve kenmerkenruimte in een subjectieve preferentieruimte door aan iedere politieke as (idem andere preferentiek-

merken) een subjectief gewicht te geven. De organisatie ziet zijn politieke samenstelling in punt A als zijn 'meest geprefereerde punt' en rangordent elke politieke afwijking van samenwerkingspartners in concentrische indifferentiekrommen rond dit punt, om zo het alternatief te vinden dat zijn meest geprefereerde punt zo dicht mogelijk benadert. Als organisaties willen samenwerken omwille van een schaalvoordeel of andere zaken U_0 , dan doen zij dat het liefst met een organisatie op minimale politieke afstand DI van hun meest geprefereerde punt; het saldo $U_0 - L(DI)$ is dan maximaal. Omgekeerd, als organisaties elkaar beconcurreren om zoveel mogelijk 'activiteiten' (Niskanen) van een zelfde soort zoals bejaardenhulp (hierna ACT), dan het liefst tegen organisaties op maximale politieke afstand. Want concurrentie tegen politiek verwante organisaties brengt, naarmate het activiteitenniveau inderdaad toeneemt, het gevaar mee om samenwerkingskansen en politieke steun te verspelen. In competitie zoeken organisaties opnieuw hun meest geprefereerde punt, het teken van DI staat er alleen omgekeerd:

$$U = U_0(\text{ACT}) - L(\text{CO}, \text{ACT}) \text{ of analoog:} \quad (2)$$

$$U = U_0(\text{ACT}) - L(-\text{DI}, \text{ACT})$$

We kunnen het waardeverloop van functie (1) en (2) nagaan met enkele extreme gevallen. In een markt met organisaties van veel uiteenlopende politieke strekkingen is de verwantschap CO van een organisatie tot zijn schaar van concurrenten eerder gering. Het met CO verbonden verlies in (2) is dus eveneens gering; de competitie wordt hier niet door belangenvermenging afgeremd zodat hoge activiteitenniveaus te verwachten zijn. Die zelfde geringe verwantschap veroorzaakt in de nutsfunctie voor samenwerking (1) juist een groot verlies $L(DI)$ (i.e. $L(-\text{CO})$). M.a.w. de sterke belangenvermenging inzake nut van samenwerking U_0 en politieke beleidsverschillen L remt de samenwerking met de andersdenkenden af. In een markt met aanbieders van gelijke strekking zijn de relaties omgekeerd. De maximale verwantschap remt de competitie in (2) tot een gematigd ac-

tiviteitsniveau, terwijl de nihile afstand de samenwerking in (1) optimaal begunstigt. Ten opzichte van beide markten neemt de intern pluralistische organisatie een tussenpositie in wat competitie en samenwerking betreft. Overigens brengen de verliestermen in (1) en (2) aan het licht dat de theorie van 'cross cutting cleavages' het verschijnsel belangenvermenging ten onrechte voor pluralistische groepen voorbehoudt. Juist in en tussen de zuilnetwerken bereikt belangenvermenging zijn hoogste waarden. Thurlings' stelling van verzuiling wordt daarentegen wel bevestigd.

1.2.3. De factor macht

Politieke verwantschap kan voor een aanbiedende organisatie (I) redelijkerwijs maar aanleiding zijn om activiteiten af te remmen, als de omgeving (J) ook de 'machtsbasis' (Dahl, 1957) heeft om met onthouding van politieke steun en samenwerking te dreigen. Zonder 'machtsbasis' - hier opgevat als het marktaandeel in activiteiten en aangeduid als MA - kan de omgeving geen verlies berokkenen, hoe groot de concordantie CO ook is. Machtsbasis MA is m.a.w. een noodzakelijke voorwaarde voor de verliesterm L in (2), en moet daarom in een produktverband met concordantie CO worden geplaatst. Dat produkt van MA en CO noemen we de 'machtsconcordantie' MACO. Deze politieke factor schakelt de invloed van kleine organisaties uit. Zijn waarde is minimaal en nul als MA, CO of beide nul zijn en alleen dan maximaal als MA én CO maximaal zijn. Telt de omgeving van I maar één aanbieder J dan is MACO de macht van J maal de nabijheid van I tot J. Zijn er meer aanbieders in omgeving J dan moet de op I uitgeoefende MACO de aggregatie zijn van alle afzonderlijke MACO-termen van organisaties in omgeving J tot I. Men mag namelijk aannemen dat concurrentie alle mededingers gelijkelijk pro rata van hun marktaandelen schaadt en niet selectief (zie bijlage 3.1, nr 3). De nutsfunctie voor competitie (2) luidt nu meer gespecificeerd:

$$U_i = U_o(\text{ACT}_i) - L(\text{MACO}_{ij}, \text{ACT}_i) \quad (3)$$

met ACT_i : activiteiten I

MACO_{ij} : machtsconcordantie van J op I

De algemeenheid van model (3) kan worden geverifieerd door i.p.v. 'concordantie', 'macht' als theoretisch uitgangspunt te kiezen met concordantie als controlefactor. In theorieën over macht heet de factor MA de machtsbasis of de machtsmiddelen ('resource of power'). De werkzaamheid van de machtsbasis is afhankelijk van zijn machtsdomein ('scope of power'), te weten de bijzondere interactiesfeer precies waarbinnen de machthebber zijn invloed kan (mag) doen gelden (Dahl: 203-5). MACO doet hetzelfde maar ziet de grens van het machtsdomein vloeiend. MACO is geometrisch voorgesteld de projectie van vector MA_j (uitgedrukt in activiteiten van omgeving J) op vector ACT_i (uitgedrukt in activiteiten van organisatie I). Als CO is de hoek tussen beide vectoren en drukt uit de effectiviteit van de machtsmiddelen MA. Soortgelijke projectie-effecten kennen we van de netto-zonnewarmte die vanwege zijn invalshoek aan de evenaar groter is dan hier, de voetballer die recht voor het doelpunt beter kan scoren, wetten voor stroomgeleiding e.d.. Ook wat de plaats van MACO in de verliesterm aangaat is er een interessante vergelijking te trekken. In zijn benadering van macht als beslissingsproces stelt Harsanyi (1962: 68), dat het maximum dat de machthebber een ander kan vragen gelijk is aan de 'machtsweerstand' ('strength of power'), dat is de schade die de machthebber de ander in conflict kan berokkenen. Naarmate de prikkel tot activiteitengroei met nut U_o inderdaad sanctie L overschaduwet, verliest de omgeving zijn greep op de organisatie. De politieke verwantschapsfactor is om deze reden tegelijk een politieke machtsfactor.

1.3. Het beslissingsmodel en zijn optimum

De organisatie wil natuurlijk zijn activiteitenniveau ACT afstemmen op een zo groot mogelijk nutssaldo U in (3). De competitie waarin zij verwickeld is, veronderstelt geen communicatie en overleg tussen organisaties.

Zodoende is het eenpersoonsbeslissingsmodel, bekend uit de theorie van consumentengedrag, van toepassing. Zonder op technische details daarvan in te gaan, vermeld ik slechts de budget- of beperkingsfunctie die naast de nutsfunctie (3) voor dit model nodig is. Het te besteden budget BUDG beperkt het activiteitsniveau, en wel in tegenstelling tot de machtsconcordantie MACO, op een grensstellende wijze. De bestedingen voor activiteiten en voor alle overige doelen (6) kunnen het gegeven budget niet overschrijden. De budgetbeperking luidt:

$$\text{BUDG} = p \cdot \text{ACT} + q \cdot (\text{OVERIGE}) \quad (4)$$

met p : kostprijs van ACT

q : gemiddelde kostprijs overige bestedingen

Nog een andere beperking is de vraag naar diensten, welke zal samenhangen met inwonersaantal (INWO) en verstedelijkingsgraad (STED) van de markt. Maar deze beperking is niet grensstellend omdat overproduktie niet uitgesloten is. De overschrijding van deze vraagbeperking is als remmende verliesfactor naast MACO in de nutsfunctie geplaatst (zie bijlage 3.1, nr 4).

De beperking op BUDG als bijkomende functie in acht genomen, is de keuze van een optimaal activiteitsniveau ACT_i , technisch gelijkwaardig met het maximaliseren van de beslissingsfunctie U_i naar ACT_i onder BUDG. De uitkomst daarvan is de gedragsvergelijking voor activiteitsniveau (cfr. bijlage 3.1, nr 4):

$$\text{ACT} = \alpha + \beta_1 \text{BUDG} + \beta_2 \text{STED} + \beta_3 \text{INWO} + \beta_4 \text{MACO} \quad (5)$$

met $\beta_1, \beta_2, \beta_3 > 0$ en $\beta_4 < 0$

In deze vergelijking zijn α en β_1 t.e.m. β_4 de te schatten parameters.

1.4. Hypothesen

De waardegebieden voor $\beta_1, \beta_2, \beta_3$, en β_4 , die de gedragsvergelijking onder (5) opgeeft, zijn de volgende hypothesen:

Hypothese 1: Een toename van budget doet activiteiten stijgen.

Hypothese 2: Een toename van verstedelijking en inwonersaantal doet activiteiten stijgen.

Hypothese 3: Een toename van machtsconcordantie doet activiteiten dalen.

De variabelen in hypothese 1 en 2 zijn dus louter controlevariabelen voor het gevraagde politieke effect in Hypothese 3. Op deze politieke hypothese zijn drie varianten mogelijk. Twee daarvan vloeien rechtstreeks uit hypothese 3 voort, een derde is ad hoc toegevoegd.

Eerste variant: pluralisme (verzuiling) en geaggregeerde produktie

Als afzonderlijke non-profitorganisaties in het ontwikkelen van activiteiten geremd worden (ACT laag) door politiek concordante aanbieders met een groot marktaandeel (MACO hoog), dan is het logisch dat ook het geaggregeerde niveau van activiteiten van alle organisaties in een lokale markt samen afneemt naarmate de machtsconcordantie tussen elk van deze organisaties toeneemt. Pluralistische of verzuilde markten (CO laag) zullen dus omgekeerd meer activiteiten voortbrengen (want MACO laag). De onafhankelijke variabele 'pluralisme' is een geaggregeerde index van alle machtsconcordantierelaties tussen de aanbieders van activiteiten ACT, aangeduid met MACO-S (zie bijlage 3.1, nr 5). MACO-S is laag bij politieke polarisatie en hoog bij politieke concentratie:

Hypothese 4: Een toename van de geaggregeerde machtsconcordantie MACO-S vermindert de geaggregeerde activiteiten.

Tweede variant: pluralisme (verzuiling) en overproduktie

Oefent MACO zijn remmende invloed ook uit in gemeenten met overproduktie, of wordt overproduktie door andere factoren automatisch vermeden?

Allereerst moeten we vaststellen dat 'overproductie' in de non-profitsector geen eenduidig gegeven is. Door de financiering vanwege de overheid is de non-profitorganisatie niet op de hoogte van haar vraagcurve, dat is het aantal vragers bij iedere prijscategorie. Omdat het cliënteel immers maar voor een klein deel meebetaalt is zijn vraag als het ware chronisch te groot. Daarom is de non-profiteconomie essentieel een rantsoeneringseconomie. De organisaties rantsoeneren via hun professionele behoeftetesten. De centrale overheid rantsoeneert bijkomend door criteria over inkomensgrenzen en vervangingsinkomsten op te leggen, alsmede door zijn subsidies af te stemmen op min of meer vaststaande ratio's van activiteiten per 1000 inwoners of bejaarden. In plaats van 'feitelijke overproductie' is het dus nauwkeuriger te spreken van 'overproductie zoals door de toezichhoudende overheid vastgesteld'.

Welnu, mocht de overheid overproductie vaststellen dan zullen de subsidies voor alle aanbieders op de overproducerende markt op langere termijn afnemen. Nochtans zullen de aanbieders daarom nog niet vrijwillig hun productie beperken. Doet een individuele aanbieder dat, dan zou hij daarmee alleen maar zijn marktaandeel aan concurrenten kwijtspeelen. Het probleem van overproductie plaatst de aanbieders voor een gevangenendilemma: de spelers komen onvermijdelijk tot de slechtst denkbare uitkomst (overproductie) omdat zij, althans in het gevangenendilemma, niet kunnen overleggen en onderhandelen. We kunnen twee reacties verwachten. Extreem gesteld is verzuiling een stelsel van georganiseerd wantrouwen, waarin het dilemma van overproductie inderdaad moeilijk te ontwijken valt. In markten met onderlinge verwantschappen daarentegen zijn afspraken over productiebeperking niet alleen gemakkelijker te maken, deze zijn via de factor MACO ook beter te sanctioneren. In deze markten met een hoge MACO-S-waarde neemt de invloed van MACO toe als overproductie dreigt. Het bedoelde contrast is een specificatie van hypothese 4:

Hypothese 5: In de gemeenten met een hoge MACO-S-waarde neemt de gevoeligheid voor MACO-S toe naar-

mate het niveau van overproduktie wordt bereikt.

Derde variant: meer produktie door zuilorganisaties?

Intern pluralistische organisaties zoals de OCMW zijn vanwege de coalitiebesluitvorming minder slagvaardig en minder stabiel dan particuliere organisaties. Stel de mogelijkheid dat dit verschil in machtsweerstand te meten is als een variabele RESI, wiens waarde laag is voor pluralistische en hoog is voor particuliere organisaties. In plaats van de absolute macht (MA) die een omgeving op de organisatie uitoefent, zou men kunnen spreken van de machtsverhouding (MA/RESI) om hiermee de mate van relatieve machtsconcordantie (MACO/RESI) te bepalen. De variabele RESI is ongemeten en komt dus in de beta-coëfficiënt voor MACO tot uiting (7). Namelijk is de parameter β_4 voor MACO te herschrijven als $\beta_4 = \beta_4' / \text{RESI}$. Als particuliere organisaties een grotere machtsweerstand RESI hebben, volgt daaruit dat β_4 in deze subgroep een zwakkere negatieve waarde moet vertonen dan in de subgroep van O.C.M.W. Het betreft louter een ad hoc hypothese, want niet uit voorgaand model afgeleid:

Hypothese 6: Intern pluralistische organisaties zijn gevoeliger voor de machtsconcordantie MACO dan zuilorganisaties.

2. De invloed van machtsconcordantie op activiteiten (empirische resultaten)

Na een bespreking van operationalisering en dataverzameling (2.1) worden de zes hypothesen getest aan de hand van regressies van activiteiten en totale activiteiten. Het basismodel bestaat uit economische en demografische variabelen waaraan de politieke variabele MACO wordt toegevoegd (2.2). Daarna volgt een vergelijkende test die aan het economische en demografische basismodel de alternatieve politieke factoren toevoegt die in de theoretische inleiding besproken zijn (2.3). Als tegenwicht voor de 'technische' benadering zijn tenslotte de bevin-

dingen met MACO gebruikt als interpretatiekader voor de wetsgeschiedenis van de Openbare Centra (2.4). In het besluit zijn twee vragen voor verder onderzoek gesteld (3.0).

2.1. Operationalisering en dataverzameling

Voor de test van hypothesen werd gebruik gemaakt van data uit het OCMW-project voor 315 Vlaamse gemeenten in de periode 1977-1980. Het activiteitsniveau is gemeten als het absoluut aantal uren gezins- en bejaardenhulp, hierna GBH, per gemeente in 1980 (8). De diensten worden verstrekt door het OCMW (GBHO) en door particuliere organisaties, onderscheiden in katholieke (GBHK), socialistische (GBHS), liberale (GBHL) en andere (GBHA) instellingen (bron: Ministerie van Volksgezondheid en Gezin).

Het O.C.M.W.-budget BUDG is gemeten als het totaal der vastgelegde uitgaven in gewone jaarrekeningen van OCMW 1980, verkregen door bevraging van de O.C.M.W.-ontvangers. Data voor inwoners INWO, verstedelijking STED en bejaarden BEJA zijn verkregen uit de NIS volkstelling 1970 na correctie voor fusiegemeenten in 1975.

De variabele 'machtsconcordantie' is op twee manieren geoperationaliseerd. MACO-1 meet het totaal marktaandeel GBH van particuliere organisaties in de gemeente MA, maal de politieke verwantschap tussen de zetelsamenstelling van de OCMW-raad en de politieke activiteiten-samenstelling van de markt van particuliere organisaties (CO-1) (elk uur DGH is als het ware ingekleurd volgens politieke strekking) (9). MACO-2 vervangt de zetelsamenstelling van de OCMW-raad door het totaal der lidmaatschappen van alle leden in de OCMW-raad in sociale, culturele en politieke verenigingen alsmede hun professionele functies, al deze wederom gegroepeerd volgens politieke kleur en aantal. In een enquête van het OCMW-project werden daarvoor 50 mogelijke lidmaatschappen en functies voorgelegd aan de voltallige (3600) populatie van raadsleden in 315 gemeenten. De geaggregeerde index

MACO-S is berekend op basis van de zetelsamenstelling in MACO-1.

Enkele factoren zijn door bijkomende variabelen verwijnd. DOTA is de dotatie die het O.C.M.W. ter dekking van zijn begrotingstekort van de gemeente in 1980 ontving (bron: OCMW-project). Nauwkeuriger dan de som van vastgelegde uitgaven BUDG is DOTA een indicatie van de reëel beschikbare middelen die het O.C.M.W. voor facultatieve activiteiten zoals GBH kan besteden. Nog een andere indicatie voor het reëel beschikbare budget is het overschot op de gemeentejaarrekening BONU (bron: Ministerie van Binnenlandse Zaken, 1980). Een positieve waarde op BONU (= overschot) vergroot de kans dat de gemeente het O.C.M.W. betoelaagt voor facultatieve activiteiten; een negatieve waarde (= tekort) maakt die kans heel klein.

De vraagindicatoren STED en INWO zijn aangevuld met drie indicatoren voor bijzondere hulpbehoevendheid, namelijk het aantal bejaarden BEJA, het aantal ingeschreven werklozen WERK en het aantal inkomens INKO in de gemeente dat kleiner is dan 100.000 Bfr op jaarbasis (bron: RVA-statistiek en NIS-volkstelling). Het aantal particuliere aanbieders AANB is als controlevariabele toegevoegd.

De XC- en fragmentatie-index van Rae en Taylor zijn ten behoeve van de vergelijkende test in 2.3 op eenvormige wijze geoperationaliseerd als MACO-1, namelijk met zetel- en activiteitensamenstellingen als celingang.

De O.C.M.W. activiteiten zijn krachtens de wet van 1976 aan de gemeentegrens gebonden, maar particuliere organisaties kunnen verschillende gemeenten bedienen. In de test is aangenomen dat de gemeente een gesloten markt vormt. Zodoende zijn de totale activiteitenniveaus van deze particuliere organisaties hieronder omgeslagen per gemeente pro rata van de inwoneraantallen. Verder is voor de eenvoud aangenomen dat organisaties voor hun activiteiten gezins- en bejaardenhulp geen 'substitutieproducten' zoals thuisverpleging en poetsdiensten kunnen inzetten (hierover onder meer).

2.2. De test van hypothesen

Tabel 1 geeft de absolute en procentuele aanwezigheid van O.C.M.W. en particuliere organisaties in 315 Vlaamse gemeenten anno 1980. De katholieke organisaties zijn in 99% van de gemeenten vertegenwoordigd, de socialisten en liberalen in 55% en 49%, de Openbare Centra slechts in 37% van de gemeenten. Waar OCMW evenwel actief zijn werken zij op de grootste schaal, namelijk gemiddeld 15.000 uur per OCMW per jaar, tegen 11.900 uren van katholieken, 2.600 uren van socialisten en 2.700 uren van liberalen. De katholieken hebben het grootste totale marktaandeel (44%) en de liberalen het kleinste (5%). Het marktaandeel dat door katholieken indirect gecontroleerd wordt is feitelijk nog groter. Want de OCMW, met een totaal marktaandeel van 21%, is gemiddeld samengesteld uit 57% katholieken, 11% socialisten, 5% liberalen en 27% andere fracties. Vermoedelijk controleren katholieken ook een behoorlijk deel van de ongebonden instellingen (10) (GBHA = 21%).

Tabel 1: Diensten gezins- en bejaardenhulp in Vlaanderen 1980

	GBHO	GBHK	GBHS	GBHL	GBHA
Aantal gemeenten	117(37%)	311(99%)	172(55%)	155(49%)	143(45%)
Gemiddelde activiteit per dienst in uren	15.055	11.898	2.584	2.733	12.479
Totale activiteit in duizend uren	1.761 (21%)	3.699 (44%)	788 (9%)	423 (5%)	1.784 (21%)

2.2.1. De nuldecorrelaties

De variabele inwonersaantal INWO vertoont een zeer hoge samenhang met BUDG ($r = .98$) en STED ($r = .83$), kan dus met het oog op multicollineariteit niet in verdere analyse weerhouden worden. DOTA hangt eveneens sterk samen

met BUDG ($r = .96$) maar is toch weerhouden vanwege zijn lagere samenhangen met de andere onafhankelijke variabelen alsmede vanwege zijn theoretisch belang hieronder (deel II). Van de andere kant zijn drie vraagindicatoren verwijderd vanwege hun te lage resp. niet significante samenhang met het effect GBHO, namelijk BEJA met $r = .16$; WERK met $r = .01$ en INKO met $r = -.12$ (11). De samenhangen tussen de overblijvende variabelen zijn alle significant (matrix in bijlage 3.1, nr 6). Overwegende dat correlatiecoëfficiënten gelijk zijn aan gestandaardiseerde beta-coëfficiënten in enkelvoudige regressies (12), strookt het teken tussen MACO en GBHO niet met hypothese 3: MACO-1 heeft $r = +.23$ en MACO-2 heeft $r = +.30$. Het negatieve teken van BONU ($r = -.31$) strookt niet met hypothese 1.

a. Activiteiten van het OCMW: test van hypothese 1-3

Met behulp van stapsgewijze regressie zijn in tabel 2 drie modellen geselecteerd. In de cellen staan de gestandaardiseerde beta-coëfficiënten (b) met rechts de (netto aangepaste) determinatiecoëfficiënt R^2 voor de verklaarde variantie van het model.

Model (1) met BUDG en STED verklaart 36% van de variantie. De tekens van BUDG en STED zijn significant en positief en bevestigen hypothese 1 en 2. Model (2) voegt MACO-1 toe. Het teken van MACO is nu negatief, namelijk $b = -.61$. De verklaarde variantie stijgt met 15% van .36 tot .51, wat uitzonderlijk hoog is voor een politieke determinant. Hypothese 3 voor MACO-1 is hiermee bevestigd. Blijkbaar berust de positieve nulordesamenhang tussen MACO-1 en GBHO ($+.23$) op een schijnverband. Uit model (2) en de oorspronkelijke correlatiecoëfficiënten valt af te leiden dat MACO-1 een negatief rechtstreeks effect op GBHO uitoefent ($b = -.61$) dat vergezeld gaat van twee positieve onrechtstreekse effecten via BUDG ($rb = +.77$) en STED ($rb = +.06$) (13). Machtsc concordantie is blijkbaar sterker in gemeenten met grote OCMW- budgetten. De reden daarvoor is allerm minst evident. Zijn in gemeenten met rijke OCMW (toevallig) meer particuliere

EEN POLITIEK EVENWICHT IN BESTEDINGEN VOOR WELZIJN

aanbieders zodat factor MA groter is, of is daar een geringere politiek pluralisme zodat CO groter is? De controlevariabele BUDG moet op zijn beurt worden gecontroleerd. In elk geval komen via de multiple regressie in (2) de positieve en negatieve invloeden duidelijker geïsoleerd naar voor.

Tabel 2: Gestandaardiseerde regressiemodellen voor GBHO

	BUDG	STED	MACO-1	MACO-2	DOTA	BONU	AANB	R ²
(1) GBHO =	.52	.14						.36
(2) GBHO =	.99	.17	-.61					.51
(3) GBHO =	.97	.15		-.82				.52
(4) GBHO =	.97	.09	-.76		.41	.40	.71	.59

Alle parameters significant op PROB = .001

Model (3) herhaalt model (2) met MACO-2 in de plaats van MACO-1. De remmende invloed van MACO neemt verder toe ($b = -.82$), waarbij de verklaarde variantie met een procent toeneemt. Dit nog iets grotere succes van MACO-2 moet evenwel uit kostenoverwegingen worden gerelativeerd. MACO-2 berust op ongeveer 500 waarnemingen per gemeente, MACO-1 slechts op 14.

Model (4) voegt DOTA, BONU en AANB aan model (2) toe. De drie variabelen hebben een positieve parameter en samen brengen zij 8% verklaarde variantie bij. Hiermee zijn de hypothesen 1 en 2 bijkomend bevestigd. Tevens blijft het teken van MACO negatief en zelfs meer dan in model (1). MACO doorstaat dus de controle en komt er zelfs sterker uit. Verantwoordelijk daarvoor zijn vooral de indirecte effecten via DOTA ($rb = .32$) en AANB ($rb = .34$). Men zou verwachten dat deze twee variabelen ook meer opheldering geven over het onrechtstreekse effect van MACO via BUDG. Maar dit effect blijft groot ($rb = .75$ tegen $rb = .77$ in model 2).

De variabele BONU is van bijzondere betekenis. In grotere gemeenten doet het O.C.M.W. doorgaans ook veel

OCMW-uitgaven BUDG die ondermeer GBHO ten goede komt ($b = .97$). Tegelijk hebben deze O.C.M.W. met ernstige begrotingstekorten te kampen die de gemeente in de vorm van DOTA moet dekken; DOTA en BUDG vertonen de heel hoge samenhang van $r = .96$. De hoge DOTA is op zijn beurt mee verantwoordelijk voor tekorten op de gemeentejaarrekening ($r = -.77$ voor DOTA en BONU). Dit maakt dat de partiële invloed van BONU op GBHO positief is ($b = .40$) terwijl zijn totale invloed, met inbegrip van een negatief indirect effect via BUDG en een via DOTA, negatief is in de nulordesamenhang ($r = -.31$) (14).

b. Geaggregeerde activiteiten en overproductie: test van hypothese 4 en 5

In 1980 werd door O.C.M.W. en particuliere organisaties samen gemiddeld 1,5 uur per inwoner gezins- en bejaardenhulp verstrekt. In landelijke gemeenten bedraagt dit gemiddelde 2,5 uur, in residuele gemeenten 1,1 uur en in steden groter dan 50.000 inwoners 1,7 uur per inwoner. De modellen voor het totale activiteitenaanbod in de gemeenten (hierna GBHG) wijken op een aantal punten van voorgaande modellen af. De gemeentekennmerken DOTA en BONU zijn niet zinvol voor de particuliere organisatie die financieel onafhankelijk van het gemeentebestuur staan. Daarmee komen DOTA en BONU te vervallen. Variabele BUDG vervalt ook want de particuliere organisaties houden een boekhouding bij die openbaar noch gestandaardiseerd is. In de plaats van BUDG is opnieuw vraagindicator INWO opgenomen. Aangenomen is dat de theoretische regressiewaarden van GBHG zoals INWO en BEJA die verklaren, de administratieve behoeftenorm benaderen. De positieve en negatieve residuen (hierna GBHR) geven dan de over- en onderproductie van een gemeente weer. Het risico is natuurlijk zoals boven al gesteld, dat de residuen niet alleen over- en onderproductie meten maar ook alle niet-opgenomen vraagindicatoren, in het bijzonder de verschillende visies van lokale organisaties en centrale overheid inzake behoeftenormen.

EEN POLITIEK EVENWICHT IN BESTEDINGEN VOOR WELZIJN

Tabel 3: Gestandaardiseerde regressiemodellen voor geaggregeerde activiteiten (GBHG) en overproductie (GBHR)

	INWO	BEJA	AANB	MACO-S	R ²
(5) GBHG =	.22	.72			.89
(6) GBHG =	.29	.61	.08	-.05	.90
(7) GBHR =			.17	-.17	.08

De nulordesamenhangen (waarvan matrix in bijlage 3.1, nr 7) vallen ongunstig uit. INWO en BEJA hangen zeer sterk samen met $r = .98$ (multicollineariteit). MACO-S hangt maar heel zwak samen met GBHG met $r = -.10$ op $PROB = .009$. Wegens hun theoretisch belang en bij gebrek aan alternatieve indicatoren zijn BEJA en MACO-S weerhouden, maar de resultaten zijn navenant.

INWO en BEJA verklaren in model (5) namelijk al 89% van de variantie. Hun tekens zijn positief conform hypothese 2. MACO-S en AANB verhogen de variantie in model (5) met maar 1%. Wel is het teken van MACO-S zwak negatief (-.05) en significant wat hypothese 4 bevestigt. Model (7) voor de residuen GBHR verklaart slechts 8% van de variantie. Het teken van MACO-S blijft negatief. Hypothese 5 stelt in het bijzonder dat het teken van MACO-S negatiever is voor gemeenten met overproductie. Een opsplitsing van model (7) naar negatieve en positieve residuen levert evenwel geen significante tekens. Verzuiling en pluralisme bevorderen dus overproductie maar het belang ervan is heel bescheiden.

c. Meer produktie door zuilorganisaties dan door intern pluralistische organisaties: test van hypothese 6

Voor de test van hypothese 6 volstaat een opsplitsing van GBHG in tabel 3 naar activiteiten van: katholieke (GBHK), socialistische (GBHS), liberale (GBHL) en andere (GBHA) particuliere organisaties, alsmede OCMW (GBHO) onderverdeeld in OCMW met meerderheidsbestuur (GBHOMdh)

en coalitiebestuur (GBHCoal). Tabel 4 geeft de resultaten.

Tabel 4: Gestandaardiseerde regressiemodellen voor activiteiten van OCMW en van de diverse particuliere organisaties

		INWO	BEJA	AANB	MACO-1	R ²	ΔR ² (MACO)**
(8)	GBHK =	1.22	-.42	.12	-.21	.60	.03
(9)	GBHS =	.16	1.06	.01*	-.06*	.66	.002
(10)	GBHL =	-.31	1.12	-.01*	-.10	.64	.01
(11)	GBHA =	-.37	1.07	.11	-.11	.58	.012
(12)	GBHO =	.79	.45	.15	-.89	.56	.23
(13)	GBHOMdh =	.62	.04*	.27	-.66	.30	.20
(14)	GBHCoal =	1.15	.28*	.13*	-1.04	.61	.26

* Niet significant op Prob = 0.01

** Toevoeging verklaarde variantie door variabele MACO-1

Ongeacht het type van organisatie blijft het teken van MACO overal negatief zodat hypothese 3 ook voor particuliere organisaties geldt. Particuliere en openbare organisaties blijken duidelijk in twee kampen uiteen te vallen. De OCMW remmen zoals in de voorgaande test heel sterk af met een b-waarde voor MACO-1 van -.89 (in vierde kolom tabel 4). Maar de socialistische, liberale en andere organisaties doen dat nauwelijks met resp. -.06, -.10 en -.11. Dit bevestigt hypothese 6 dat de particuliere organisaties veel expansiever zijn dan de OCMW. Dit contrast verklaart tevens het geringe succes van hypothese 5: de expansie van particuliere organisaties neutraliseert de produktieremming van OCMW zodat op het geaggregeerde niveau MACO-S te weinig invloed heeft om overproductie te vermijden.

Een tweede bevestiging voor het contrast in hypothese 6 is de toegevoegde verklaarde variantie ΔR². Voor GBHS voegt MACO slechts 0,2% toe; voor GBHO 23%. Omdat R² in

het algemeen de hoogte van beta's én de spreiding van variabelen weerspiegelt, volgt hieruit dat het OCMW als intern pluralistische organisatie niet alleen gevoeliger is voor MACO (dat is een negatievere b-waarde) maar daar feitelijk ook meer aan bloot staat (een hogere variabele-waarde MACO).

Een derde bevestiging hiervan is de verklaarde variantie van de niet-politieke variabelen INWO, BEJA en AANB ($=R^2 - \Delta R^2$). Voor het OCMW is deze variantie aanzienlijk geringer, namelijk 33% tegen gemiddeld 60% voor particuliere organisaties. Particuliere organisaties volgen nauwkeuriger de vraag-indicatoren INWO en BEJA. Bij dreigende overproduktie is het de intern pluralistische organisatie die het eerst inbindt. Het grillige tekenverloop van de parameters voor INWO en BEJA dwingt ons echter tot voorzichtigheid.

Een laatste controle van hypothese 6 is een vergelijking tussen OCMW onderling. In het doorsnee OCMW remt MACO met $b = -.89$. In OCMW met een absolute meerderheid in de raad bedraagt de beta-coëfficiënt nog maar $-.66$ (eveneens vierde kolom tabel 4). In OCMW met een coalitie-meerderheid verscherpt de gevoeligheid juist tot $b = -1.04$. OCMW met absolute meerderheden gaan blijkbaar inzake slagvaardigheid en competitiviteit overeenkomsten vertonen met zuilorganisaties, wat zich uit in geringere gevoeligheid voor machtsconcordantie. Het is veelbetekend dat we onder de particuliere organisaties een soortgelijke nuancering kunnen vaststellen. Met $b = -.21$ zijn de katholieke organisaties nog het meest geneigd om onder druk van MACO af te remmen. Het groter marktaandeel stelt hen vaker voor een belangenvermenging waarmee het OCMW voortdurend af te rekenen heeft.

2.3. Een vergelijkende test met andere politieke modellen

Het machtsconcordantiemodel MACO wordt nu aan een vergelijkende test onderworpen met andere modellen voor politieke invloed die in 1.1 besproken zijn. Voor de verklaring van OCMW-activiteiten worden aan het basismodel (1)

met BUDG en STED beurtelings andere politieke variabelen toegevoegd. Tabel 5 geeft de resultaten in volgorde van succes.

Tabel 5: Vergelijkende test van modellen voor politieke invloed op GBHO

	R^2	ΔR^2
(1) BUDG en STED	.36	
(15) + XC-index	.51	.15 (verkeerd teken)
(16) + Fragment-index	.36	0
(17) + Aantal partijen	.36	0
(18) + Zetelsurplus	.36	0
(19) + Coalitie	.37	.01
(20) + % KAT, SOC, LIB	.37	.01
(21) + MACO-1	.51	.15
(22) + MACO-2	.52	.16

Het geringste succes heeft de XC-index van Rae en Taylor (1970). De toegevoegde variantie bedraagt weliswaar 15%, maar het teken van XC staat fout. XC blijkt GBHO namelijk te bevorderen met $b=+.38$ hoewel 'cross-cutting' volgens de theorie juist competitie en activiteitenuitbouw zou moeten remmen. De oorzaak schuilt in de hogergenoemde aggregatie van de XC-index en de gelijkschakeling van minimale en maximale afstand in het begrip 'cross-cutting'. De tekens van de variabelen voor politieke competitie (Key) staan juist maar voegen bijna geen verklaarde variantie toe; het gaat om de fragmentatie van de OCMW-raad (Rae en Taylor, 1970: 63), het aantal partijen daarin, het zetelsurplus van de meerderheid en de aanwezigheid van een coalitiemeerderheid.

De traditionele operationalisering van de politieke factor als 'strekking' (% kat, soc, lib) voegt maar 1% toe. Toch zijn de nuldecorrelaties van deze variabelen met BUDG en STED zwak (tussen .09 en .27), zodat het zwakke resultaat niet aan multicollineariteit te wijten is. Uit tabel 4 valt overigens al af te leiden dat het katho-

liek-zijn als zodanig de differentiële invloeden van MACO op activiteiten niet eenduidig kan verklaren. Waar zij in O.C.M.W. de meerderheid vormen, remmen katholieken onder de O.C.M.W. het minst, in de deelgroep van particuliere organisaties remmen zij het meest. Beide testen bevestigen het uitgangspunt van dit onderzoek, namelijk dat de politieke factor niet werkt als absoluut kenmerk, wel als relatiekenmerk. MACO blijkt in deze test de enige politieke variabele van belang.

2.4. Resultaten in historisch verband

De verschillende expansieneiging ten gevolge van de machtsconcordantiefactor MACO is geen geïsoleerde vaststelling uit voorgaande test. Uit historische wetteksten - men hield daarbij geen statistiek van uitgaven en activiteiten bij - volgen belangrijke aanwijzingen dat de factor MACO tweehonderd jaar voorgeschiedenis van het O.C.M.W. beheerst heeft. Ik selecteer eerst enkele feiten uit onderzoek terzake. Daarna probeer ik een historische interpretatie te geven ter verdere verkenning van tabel 4.

In het jaar 1794 lijven de Fransen België in en voeren hun secularisatiepolitiek door. Zij nationaliseren kerkelijke goederen en domeinen, waaronder godshuizen en armenzorg, nemen deze diensten zelf ter hand en zeggen de bisdommen herstelbetalingen toe.

Het jaar 1796. De Franse plannen blijken onhaalbaar. Van de toegezegde herstelbetalingen komt weinig in huis. De in het leven geroepen civiele organen zijn niet operationeel; ook stuiten die op veel verzet van de plaatselijke bevolking en parochies (Verhaegen, 1929; Van Hoofstadt, 1984: 39). Kerk en Franse bezetter raakten zo in een patstelling. De eerste ontbrak het aan militaire macht om het kerkelijk monopolie uit het Ancien Regime te herstellen. De laatste was politiek en financieel te zwak om een seculier monopolie door nationalisaties te vestigen. In dit gespannen klimaat tussen Kerk en staat wordt de intern pluralistische formule geboren.

7 oktober 1796. Er wordt een decreet uitgevaardigd die de nationalisatie van twee jaar eerder herroept. De godshuizen gaan terug naar de lokale gemeenschap. Een vijfkoppige raad dat benoemd wordt door het nieuw geïnstalleerde gemeentebestuur, krijgt het beheer in handen (Pandectes Belges, V, art. 20). Voortaan heten de godshuizen Burgerlijke Godshuizen ('hospices civils').

27 november 1796. Er wordt een tweede decreet uitgevaardigd dat voorziet in de oprichting van lokale Bureaus voor Weldadigheid ('Bureaux de Bienfaisances') met als opdracht de armen, behoeftige zieken en bejaarden aan huis bij te staan en financieel te steunen. De Bureaus worden gefinancierd uit schenkingen, legaten en weeldebelasting (een deciem per frank op theater, concerten en paarderennen). Het bestuur ligt in handen van een vijfkoppige raad dat het gemeentebestuur benoemt (Pandectes Belges, V, art. 571). Verder zijn de Bureaus en Burgerlijke Godshuizen ingericht volgens de moderne Franse bestuursinzichten: een administratief toezicht door gemeentebestuur en gouvernement, een secretaris en een hoofdelijk aansprakelijke ontvanger, alsmede de scheiding van gewone en buitengewone begroting (alle tot op heden in voege!).

Ofschoon de decreten van 1796 op godshuizen en aalmoezen eenzijdig seculariseerden, gebeurde dat op een voor de kerk aanvaardbare wijze. De kerkelijk gezinde 'statisten' waren in de gemeentebesturen talrijker dan de 'progressisten', dus ook talrijker in de raden van Godshuizen en Weldadigheidsburelen. Tegelijk bleven de religieuzen er het dagelijks werk voortdoen (15). Alzo kon het katholieke monopolie zich onder seculiere vlag voortzetten; het intern pluralisme bestond nog alleen op papier. Bij de oprichting van het koninkrijk België werden de Burgerlijke Godshuizen en Bureaus voor Weldadigheid ongewijzigd in de Gemeentewet opgenomen om dat tot het begin van deze eeuw te blijven.

In de periode 1894-1919 wordt het algemeen meervoudig en daarna het algemeen enkelvoudig kiesrecht voor mannen aanvaard. Socialisten en liberalen ijveren voor een

deelname in de beheerraad van Burgerlijke Godshuizen en Bureaus die overeenstemt met hun electoraal gewicht; zij willen ook deelname in het dagelijks bestuur van deze openbare instellingen. De vrijzinnigen voeren acties tegen: de betutteling van bejaarden door kloosternonnen, tegen de slechte hygiëne en beddegoed, het gebrek aan verse groenten en vlees op zondag (historisch archief O.C.M.W. Hoboken). Allengs komt ook aan het licht dat heel wat Weldadigheidsbureaus deficitair zijn, terwijl de Burgerlijke Godshuizen over ruime reserves beschikken (Mast, 1981: 425). De Franse decreten zijn dringend aan hervorming toe. Onder politieke druk van de vrijzinnigen wordt de wetgever gedwongen om tegelijk met een financiële reorganisatie ook het vraagstuk van politieke deelname te regelen.

Op 10 maart 1925 treedt de wet op de Commissie voor Openbare Onderstand in de plaats van de Franse decreten om Burgerlijke Godshuizen en Bureaus voor Weldadigheid te fusioneren. De leden van de Commissie worden verkozen door de gemeenteraad en niet meer zoals voorheen benoemd door het gemeentebestuur. De verkiezing gebeurt op evenredige wijze die de meerderheid en minderheid proportioneel vertegenwoordigt. Het aantal raadsleden wordt uitgebreid van 5 naar 5 tot 12, afhankelijk van het inwonertal (Senaeve, 1977: 96-7). Op deze manier verzekert de wet van 1925 een optimale deelname van de vrijzinnige minderheid zonder de katholieken evenwel uit te sluiten, zoals bijv. in de schoolwet Van Humbeeck van 1879 gebeurde. Nochtans zal de wet een spanning oproepen die vergelijkbaar is met deze in de schoolstrijd. Voor katholieken wordt het aantrekkelijker een eigen net uit te bouwen en zij hebben daar ook de middelen voor. Van hun kant gaan de socialisten en liberalen hun krachten verzamelen voor een maximale uitbouw van de Commissie voor Openbare Onderstand.

Op 8 juli 1976 wordt tenslotte de wet op het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn van kracht die de Commissies voor Openbare Onderstand hervormt op een wijze die het tegengesteld streven van katholieke en vrijzinnige fracties tot een evenwicht brengt. De taken van

de Commissie worden beduidend verruimd naar alle medische, medisch-sociale, sociale en psycho-sociale hulp van curatieve of preventieve aard aan elkeen die daar ongeacht zijn vermogenstoestand behoefte aan heeft; dit alles conform de wens van vrijzinnigen naar een maximale uitbouw van het Openbaar Centrum waarmee zich overigens ook de meeste CVPers verenigen kunnen. Op verzoek van een aantal CVP-mandatarissen gaat de wet evenwel niet zover deze taken verplicht te stellen. Ook verkrijgt deze groep de wettelijke mogelijkheid dat het Centrum samenwerkt met of doorverwijst naar particuliere organisaties, hetgeen volgens critici (16) de verworven autonomie in taken vooralsnog zou kunnen uithollen. Politiek beschouwd voltooit de wet van 1976 het intern pluralisme. Het aantal raadsleden wordt uitgebreid tot 21 afhankelijk van het inwonertal. 'Bijzondere comits' worden facultatief in het leven geroepen door een verkiezing uit de beheerraad die de oppositiefracties evenredig vertegenwoordigt. De raad komt regelmatig bijeen en de leden ontvangen daarvoor presentiegeld. Tenslotte krijgt de OCMW-voorzitter autonome bevoegdheden tegenover de burgemeester.

De nieuwe bestuursvorm van het O.C.M.W. is duidelijk meer met de voorkeur van socialisten en liberalen in overeenstemming. Maar zoals Samoy (1978: 132 e.v.) vaststelt staat de wet niet alleen. Deze komt aan het einde van een reeks wetten die gestemd werden onder Rooms-rodde coalities aangaande de inrichting en subsidiëring van vrije ziekenhuizen, diensten voor thuisverpleging en Centra voor Maatschappelijk Welzijn (Derkoningen, 1979).

2.4.1. Drie strategieën

Van de Franse omwenteling van 1794 tot vandaag kan men volgende lijn trekken. Er is een permanente wrijving tussen Kerk en staat, eerst tussen kloosters en seculiere bezetter, na de onafhankelijkheid tussen katholieken, socialisten en liberalen. De wrijvingen leiden driemaal tot ernstig conflict waarop een wettelijk vastgelegd compromis volgt. Daaruit komen drie verschillende stra-

tegieën naar voor die een minimalisering van machtsconcordantie gemeen hebben.

Van 1796 tot 1925 is er privatisering. Ik bedoel het streven van katholieke groepen om een openbare instelling als de hunne te aanvaarden en volwaardig uit te bouwen, omdat zij er een meerderheid in hebben en (of) omdat een extern alternatief ontbreekt. Door zonder uitzondering alle godshuizen per decreet te seculariseren sloot de wetgever het katholiek aanbod (MA) uit, om het remmend effect van MACO (bij wijze van latent motief natuurlijk) uit te sluiten. Het ontbreken van zuilorganisaties in eigen beheer was mede conditie voor deze privatisering, die op zijn beurt 128 jaar lang verzuiling tegenhield.

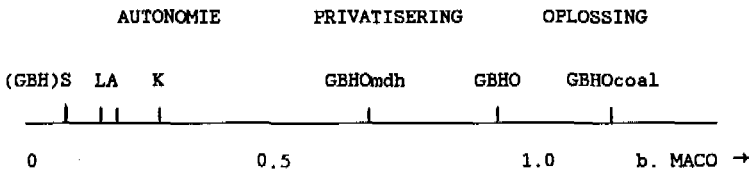
Met de opkomst van socialisten en liberalen vanaf 1925 veranderen de nutscalculaties ingrijpend. Katholieken verkeren in twijfel om de privatisering van het openbare net door te zetten of eigen zuilorganisaties uit te bouwen. Waar zij hun meerderheid in de raad dreigen te verliezen hebben zij baat bij een oplossing of minimalisering van commissie-activiteiten. Socialisten en liberalen komen tot een tegengesteld streven vanwege het stelsel van evenredige verkiezing plus de afwezigheid van eigen instellingen (MACO laag). Zij willen autonomie en maximale uitbouw van de commissie, ongeacht of zij daarin een meerderheid hebben of niet. De wet van 1976 is wat betreft de regeling van taken, politieke vertegenwoordiging en samenwerkingscontracten, een consolidering van beide strategieën.

Een logisch gevolg van deze evolutie zou zijn dat het relatief aandeel van openbare rustoorden en ziekenhuizen sinds 1925 verschoven is. Tot dat jaar heeft de privatisering vermoedelijk voor een gestage uitbouw van de openbare instelling gezorgd. Vanaf 1925 moet dit openbare aandeel geleidelijk zijn gedaald, omdat vanaf toen het oplossingsstreven met zijn hoge MACO-waarde de overhand kreeg. Deze stelling bevestigen stelt hoge eisen aan de historische statistiek van beddenaantallen en budgetten. In de momentopname van 1980 zijn de strate-

gieën echter al duidelijk van elkaar te onderscheiden als overblijfselen uit het verleden.

- 1) 'Privatisering' was er tot voor kort in veel landelijke gemeenten van Limburg en West-Vlaanderen waar katholieke (naam-)partijen vanouds in de meerderheid bleven en 'politisering' vermeden. De tussenpositie inzake gevoeligheid voor MACO ($b = -.66$) van O.C.M.W. met een meerderheid in tabel 4 getuigt hiervan.
- 2) 'Oplossing' kenmerkt Genk dat zijn katholieke meerderheid verloor en waar het O.C.M.W. nu een 'osmotische' relatie tot de omgeving onderhoudt door vaste contracten voor samenwerking en coördinatie met particuliere organisaties: zie de hoge MACO-coëfficiënt ($b = -1.04$) van GBHO coal.
- 3) 'Autonomie' komt voor in het Hoboken van voor de Antwerpse fusie waar socialisten samen met kleine fracties jarenlang een meerderheid vormden en het O.C.M.W. tot een 'gesloten circuit' uitbouwden met ambulante zorg, ziekenhuizen en psychogeriatric. Dit voor Vlaanderen unieke type komt niet in tabel 4 tot uiting, moet qua lage MACO-gevoeligheid bij particuliere organisaties gegroepeerd worden.

Gerangschikt in b-coëfficiënten voor MACO in tabel 4 zijn de locaties van strategieën als volgt:

In historisch verband is de bedoelde expansieknik van 1925 reeds vastgesteld in de Schoolsector naar aanleiding van de wet Van Humbeek van 1879. Van 1840 tot 1878 was het aandeel der katholieke scholen gedaald van 49% tot 16%, waarna alleen gedurende de zomervakantie van

1880 het aantal katholieke leerlingen toenam van 13% tot 61% zodat de openbare deelname overeenkomstig daalde (Verhaegen, 1906: 22, 119). Ondermeer op deze spectaculaire ommezwaai steunt Billiet zijn stelling over het samengaan van secularisering en verzuiling:

"...tijdens de periode waarin de godsdienstige inhoud van, en de controle op het lager onderwijs, door vrijwel niemand in twijfel werd getrokken - hetgeen tot uiting komt in de wet van 1842 - werd de noodzaak van een eigen katholiek schoolnet nauwelijks onderkend. De behoefte aan deelstructuren (i.e. een eigen katholiek net)... ontstond pas (toen) de kerk feitelijk niet meer bij machte was om de zogenaamde 'profane' institutie onderwijs de facto te beïnvloeden vanaf de wet van 1879 (Billiet, 1976: 247, vergelijk ook Billiet, 1978: 13 en 16, Witte, 1982: 97 en Dobbelaere, 1980: 391).

Zie hier hoe een soortgelijke overgang van 'privatisering' naar 'oplossing' in de onderwijssector al 45 jaar eerder plaats vond.

2.4.2. Verder onderzoek

Door de beperkte doelstelling om activiteitsniveaus d.m.v. machtsconcordantie te verklaren zijn beschrijvende bijzonderheden in dit onderzoek grotendeels buiten beschouwing moeten blijven. Ik noem enkele interessante mogelijkheden. Hoe zijn de MACO-waarden gespreid over de vijf provincies in Vlaanderen? Welke bijdrage geven de componenten MA en CO aan deze MACO-waarden? (17) Nemen de 'outlyers' Gent en Antwerpen een bijzondere plaats in? Zal een replicatie van dit onderzoek voor Wallonië nog meer effect van machtsconcordantie aantonen, omdat de katholieken er veel minder dan in Vlaanderen in de absolute meerderheid zijn? Is de remmende invloed van MACO groter in de fase van opstarting van een dienst gezins- en bejaardenhulp, wanneer dus de drempel van nul naar één uur activiteit genomen wordt? Oefent de overheid een bijkomende politieke invloed uit omdat deze de dienst gezins- en bejaardenhulp moet erkennen? Naast

deze vragen die ertoe bijdragen voorgaande resultaten te verfijnen, heb ik twee vragen in verband met MACO die een volledig andere onderzoeksopzet vergen.

Een: De Openbare Centra leveren naast diensten voor gezins- en bejaardenhulp uiteenlopende intra- en extramurale diensten die verschillen aangaande kostprijs, vereiste infrastructuur en politieke omgeving van particuliere mededingers. Voor de besteding van zijn budget wil het O.C.M.W. vermoedelijk de machtsconcordanties in al deze domeinen simultaan minimaliseren door activiteiten in domeinen met veel concordante aanbieders in te krimpen ten gunste van een uitbreiding in domeinen met weinig concordante aanbieders. Weinig machtsconcordantie op alle domeinen zou in het streven naar autonomie tot een 'ketenverzadiging' moeten leiden, daarmee bedoel ik een volledig zelfvoorzienend net van verschillende diensten om niet meer functioneel afhankelijk te zijn van de omgeving. Daarentegen zou veel machtsconcordantie op alle domeinen in het streven naar oplossing een 'ketenvervlechting' tot stand moeten brengen door samenwerking en coördinatie te bevorderen. Verzuiling bevat deze uiterste patronen van functionele afhankelijkheid binnen en segregatie tussen de zuilnetwerken. De meer gedetailleerde analyse van overproductie in verzuiling behelst een contrastvergelijking tussen ketenvervlechting en -verzadiging aan de ene kant en random patronen van functionele afhankelijkheid aan de andere kant. De afhankelijke variabele is niet meer een activiteitsniveau maar een (vector)combinatie van activiteitsniveaus met een gedragsvergelijking voor iedere activiteit.

Twee: Het Bijzonder Fonds voor Maatschappelijk Welzijn verdeelt onder de Vlaamse OCMW jaarlijks een ministerieel vastgelegde som per domein pro rata van ieders aandeel voor dat jaar in elk domein. Afhankelijk van de ingezette som en de totale Vlaamse activiteiten schommelt de uitgekeerde premie per eenheid activiteit; bovendien is de premie maar gemiddeld 1,5 jaar na verrichting vaststelbaar. De ongewisheid over uiteindelijke vergoeding per activiteit houdt het risico van onder- of overstimulering in. Aan de hand van de gedragsvergelij-

kingen per domein valt met meer zekerheid op voorhand na te gaan hoeveel stimuleringspremies van het Bijzonder Fonds nodig zijn. Immers de politieke factor MACO vormt een lokale drijfveer die voor het activiteitenniveau een bijkomende prikkel is. Bijvoorbeeld gezins- en bejaardenhulp, het OCMW ontvangt daarvoor een vastgestelde bijdrage van de cliënt, een premie van het Bijzonder Fonds en facultatieve toeslagen van gemeente en provincie, samen in 1980 voor veel OCMW meer dan de kostprijs. Het Fonds zou in dit geval over kunnen gaan tot stimulering onder de kostprijs, gelet op de politieke aantrekkelijkheid die GBHO blijktens zijn gedragsvergelijking reeds geniet.

Door middel van lineaire programmering kan men vervolgens de deelfondsen voor de verschillende domeinen onderling optimaal op elkaar afstemmen. Gegeven een totaal te verdelen fonds over een vastgesteld aantal sectoren en gegeven de gedragsvergelijkingen met lokale determinanten voor activiteiten in deze sectoren, welke verdeling van het fonds over de sectoren optimaliseert de ministeriële doelen van maximale activiteitenniveaus onder vermindering van overproductie en concurrentie?

Andere vragen liggen nog buiten het bereik van dit model. Realiseren organisaties een doelmatige kostprijs en komen hun diensten de kansarme hulpvragende optimaal ten goede zoals aan de orde gesteld in Vranken (1977), Samoy (1978), Lammertyn (1979) en Deleeck e.a. (1980).

3. Conclusies

Het is niet de politieke ideologie als dusdanig maar het patroon van politieke verwantschappen en tegenstellingen dat het activiteitenniveau van welzijnsorganisaties bepaalt. Het beslissingsmodel ziet de non-profit organisatie als een expansieve dienstverlener die selectief afremt zodra haar mededingers politiek verwant zijn (CO) en over een groter marktaandeel (MA) beschikken. Dit 'machtsconcordantiemodel' (MACO) verklaart 15% van de activiteiten boven op de economische en demografische determinanten.

De mate waarin de politieke factor werkzaam is blijkt af te hangen van de bestuursinrichting. Particuliere organisaties laten zich minder aan politieke druk vanuit hun omgeving gelegen liggen, produceren hierdoor meer en neigen eerder tot overproductie dan openbare organisaties. Verder blijkt dat de factor machtsconcordantie quasi geen invloed heeft op de totale productie en overproductie van activiteiten. Daarvoor zijn nagenoeg alleen de economische en demografische variabelen bepalend.

De resultaten bevestigen het vaak geuite maar nooit eerder in cross sectie onderzoek aangetoonde vermoeden van een voorrangsregel voor het particulier initiatief, dat bekend is als het subsidiariteitsbeginsel van verzui-ling. De twee effecten samen - de grotere gevoeligheid van Openbare Centra om onder druk van verwante particuliere organisaties activiteiten af te remmen enerzijds, en de stabilisering van de totale activiteiten op een lokale markt rond een vaste verhouding tot het aantal inwoners en bejaarden anderzijds, wijzen erop dat het Openbare Centrum inderdaad de door de Gemeenschapsminister gewenste rol vervult, namelijk om aan te vullen daar waar het particuliere initiatief te kort schiet en te coördineren of in te binden daar waar overaanbod dreigt. De resultaten werpen ook een ander licht op de theorie van Niskanen (1971), die stelt dat openbare instellingen wegens gebrek aan een economisch evenwicht, ongebreideld doorproduceren tot hun budget op is. De vermindering van overproductie onder invloed van politieke machtsconcordantie doet vermoeden dat de lokale markt aan een lokaal politiek evenwicht gehoorzaamt. Ondermeer het Bijzonder Fonds voor Maatschappelijk Welzijn zou met dit gegeven rekening kunnen houden om de stimuleringsubsidies van deze centrale overheid optimaal op lokale drijfveren af te stemmen.

3.1. Bijlage

1. De afstand D_{AB} tussen organisaties A en B in een ruimte van m fracties of preferentiekennmerken in het algemeen is :

$$D_{AB} = \left| \sum_{j=1}^m q_j (X_{Aj} - X_{Bj})^2 \right|^{1/2} \quad (1)$$

met X_{Aj} de proportie leden van fractie j in organisatie A met

m

$\sum X_{Aj} = 1$; X_{Bj} de proportie leden van fractie j in organisatie B en q_j het gewicht voor verschil j.

D_{AB} is de gewogen norm van de verschilvector $||X_A - X_B||$ met minimum 0 (= nabijheid) en maximum 1.

2. De nabijheid $CO(AB)$ van organisatie A tot B ten aanzien van $j = 1 \dots m$ fracties of kenmerken is:

$$CO(AB) = \frac{X_A \cdot X_B}{||X_A|| \cdot ||X_B||} = \frac{\sum_{j=1}^m X_{Aj} \cdot X_{Bj}}{(\sum_{j=1}^m X_{Aj}^2)^{1/2} (\sum_{j=1}^m X_{Bj}^2)^{1/2}} \quad (2)$$

waarin X_{Aj} de proportie leden of marktaandeel van fractie j in organisatie A.

$CO(AB)$ is de cosinus van de hoek θ tussen vectoren X_A en X_B met minimum 0 (= maximale verwijdering voor $\theta = 90^\circ$) en maximum 1 ($\theta = 0^\circ$). De macht MA van B over A

is voorstelbaar als de norm voor het totale marktaandeel van B. Dan is MACO van B over A:

$$\text{MACO} = X_A \cdot X_B / ||X_A|| \quad (3)$$

3. In een markt met n aanbieders $i = 1 \dots n$ is, onder de assumptie van niet-selectieve competitie, de omgeving X_A van organisatie A een aggregatie van n-1 vectoren in de m-ruimte (\bar{A} voor omgeving van A):

$$X_{\bar{A}} = \sum_{i \neq A}^n X_{i1}, \dots, \sum_{i \neq A}^n X_{im} \quad (4)$$

De machtsconcordantie van omgeving \bar{A} over A is dan:

$$\text{MACO}_A = X_A \cdot X_{\bar{A}} / ||X_A|| \quad (5)$$

4. Het nut U stijgt concaaf met activiteiten A en onbekenden overige activiteiten X. De kwadratische specificatie is:

$$U = aA - bA^2 + cX - dX^2 - e.A.MACO - g.A(\text{ACTA-INWO-STED})$$

$$\text{met } a > 2b > 0; c > 2d > 0; e > 0; g > 0 \quad (6)$$

De vraagrestrictie $A \leq Q$ (INWO, STED) is opgenomen als tweede verliesterm teneinde de mogelijkheid van overproduktie niet uit te sluiten. De eerste-ordevoorwaarden voor een maximum van U onder $\text{BUDG} = p.A + q.X$ leveren een lineaire gedragsvergelijking:

$$A = \alpha + \beta_1 \text{BUDG} + \beta_2 \text{STED} + \beta_3 \text{INWO} + \beta_4 \text{MACO}$$

$$\begin{aligned} \text{met } \alpha &= (a-pc) & \beta_3 &= g/k \\ \beta_1 &= 2dp/qk & \beta_4 &= -e/k \\ \beta_2 &= g/k & \text{met } k &: 2(g + b + dp^2/q^2) \end{aligned} \quad (7)$$

Substitutie van de tekens voor a,b,c,d,e,g,p, en q in de betacoëfficiënten levert de theoretische verwachtingen (hypothesen):

$$\alpha > 0; \beta_1 > 0; \beta_2 > 0; \beta_3 > 0; \beta_4 < 0$$

5. De machtsconcordantie van organisatie K is, cfr. (5):

$$MACO_K = X_K \cdot X_{\bar{K}} / ||X_K||$$

n organisaties beslissen in n verschillende omgevingen beschreven door n MACO-termen $MACO_1 \dots MACO_n$. De ongewogen som is:

$$\sum_K^n X_K \cdot X_{\bar{K}} / ||X_K|| \quad n \quad (8)$$

met maximum: $(n-1) \sum X_K$ als alle hoeken tussen organisaties en hun omgeving $\theta_1, \dots, \theta_n = 0^\circ$. Een geaggregeerde index voor pluralisme is deze som gestandaardiseerd naar zijn maximum:

$$MACO-S = \frac{\sum_K^n X_K \cdot X_{\bar{K}} / ||X_K||}{n(n-1) \sum X_K} \quad (9)$$

6. Correlatiecoëfficiënten van nulorde

	1	2	3	4	5	6	7	8
	GBHO	BUDG	STED	MACO-1	MACO-2	DOTA	BONU	AANB
2 BUDG	.59	-						
3 STED	.37	.43	-					
4 MACO-1	.23	.78	.37	-				
5 MACO-2	.30	.87	.32	.88	-			
6 DOTA	.54	.96	.38	.79	.87	-		
7 BONU	-.31	-.75	-.18	-.54	-.84	-.77	-	
8 AANB	.34	.45	.37	.48	.42	.44	.33	-
9 XCRT	.43	.07	.08	-.14	-.07	.04	.06	-.03

7. Correlatiecoëfficiënten van nulorde

	1	2	3	4	5	6
	GBHG	INWO	BEJA	STED	MACO-S	AANB
2 INWO	.93	-				
3 BEJA	.94	.98	-			
4 STED	.45	.50	.46	-		
5 MACO-S	-.10	-.01*	-.04*	-.05*	-	
6 AANB	.53	.45	.48	.37	-.36	-
7 XCRT	-.04	.05	.03	.05	-.09*	-.13

* niet significant op PROB = 0.01

VOETNOTEN

- (1) Deze studie maakt deel uit van het FKFO project 'Formele beslissingsmodellen en speltheorie, deel III: meettechnieken en politiek budgetonderzoek'. Het onderzoek werd onder toezicht van Prof. dr. K. Dobbelaere uitgevoerd samen met drs. P. Verstraete (K.U.Leuven) en is als dissertatie onder gelijknamige titel verdedigd op 16 januari 1989. Prof. dr. J. Vanhoutvinck en dr. G. Loosveldt hebben de operationalisering van modellen nauwgezet gecontroleerd. Prof. dr. P. De Grauwe reikte economische vergelijkingspunten aan. Prof. dr. J. Billiet, Prof. dr. K. Dobbelaere en twee anonieme lezers van het Tijdschrift voor Sociologie gaven waardevolle suggesties.
- (2) Andere theorieën over de politieke economie van non-profitorganisaties zijn behandeld in 14.1.0 van de dissertatie (Houben, 1988).
- (3) Uitvoerig behandeld in 13.6.2 van de dissertatie.
- (4) Zie 8.1.3. - 8.1.5 van de dissertatie.
- (5) Eveneens 8.1.3. - 8.1.5 van de dissertatie.
- (6) De variabele 'overige doelen' kan onbepaald blijven.
- (7) RESI is niet zinvol meetbaar omdat de coalitieverhoudingen in OCMW onderling verschillen en omdat een subjectief 'wij-gevoel' RESI mee bepaalt.
- (8) Gemeenten zonder een dienst GBH zijn gecodeerd als 0 uren.
- (9) De marktaandelen zijn gemeten in absoluut aantal uren gezinshulp per jaar, zodat de hierna vastgestelde verbanden tussen MACO en GBH vrij zijn van contaminatie. De technische bijzonderheden van MACO zijn behandeld in 8.3.1. en 8.3.2. van de dissertatie.
- (10) Ongebonden instellingen waarvan de katholieke strekking op het Ministerie van Volksgezondheid bekend was, zijn onder 'katholiek' geboekt.
- (11) De verdeling van GBHO op inkomensklassen werd niet in het OCMW-project voorzien. De bijdragen van cliënten van GHO is progressief naar inkomen. Moge-

lijk heeft deze tarifiëring een negatief inkomens-effect voor OCMW in grotere steden die naar verhouding meer lage inkomens bedienen. Het negatieve indirecte effect van BONU (zie onder) kan een bijkomende oorzaak zijn.

- (12) $b = \beta \cdot S_x / S_y$ en $\beta = r_{Sy} / S_x$ zodat $b = r_{Sy} S_x / S_x S_y = r$.
- (13) Volgens nummering van variabelen in de correlatiematrix is:
- $$r_{14} = b_4 + r_{24} b_2 + r_{34} b_3 \text{ zodat } .23 = -.61 + (.78)(.99) + (.37)(.17).$$
- (14) De effecten sommeren niet exact! In de correlatiewaarden voor BONU, DOTA of AANB is bij overname een kleine afwijking ingeslopen waarvoor excuus.
- (15) Getuige het wetsvoorstel De Decker 1856 voor de regeling van de rechten van kloosterorden in Burgerlijke Godshuizen (Luyckx, 1978: 118 en Van Hoofstadt, 1984: 56).
- (16) O.a. in een brochure van de Belgische Vereniging van Steden en Gemeenten: "Het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn, Het jaar nul", Brussel, 1976.
- (17) Het hoge percentage van OCMW zonder GBHO (63% in tabel 1) kan in de verbanden met MACO (tabel 2) aanleiding zijn tot heteroscedasticiteit, hetgeen door toepassing van een 'weighted least squares' regressie te ondervangen is.

BIBLIOGRAFIE

- AIKEN, M. and R. DEPRE (1980), Policy and Politics in Belgian Cities, *Policy and Politics*, 8, 1, pp. 73-106.
- BILLIET, J. (1976), Beschouwingen over het samengaan van secularisatie en verzuiling, *De Nieuwe Maand*, 19, pp. 244-257.
- BILLIET, J. (1977) Secularisatie en verzuiling in het onderwijs. Doctorale dissertatie Sociale Wetenschappen K.U.Leuven (Universitaire pers).
- BILLIET, J., R. CREYF en K. DOBBELAERE (1978), Secularisatie en verzuiling in de Belgische politiek, *Res Publica*, 20, 3, pp. 407-431.
- BLAU, P.M. and W.R. SCOTT (1962), *Formal Organizations*. San Francisco.
- CARROLL, J.D. (1982), Individual Differences in Multidimensional Scaling. In P.M. Davies and A.P.M. Coxon (eds.), *Key Texts in Multidimensional Scaling*. London, Edinburgh, pp. 267-301.
- COSER, L.A. (1956), *The Functions of Social Conflict*. Londen.
- DAHL, R. (1957), The Concept of Power, *Behavioral Science*, 12, pp.201-215.
- DELEECK, H. (1980), *De sociale zekerheid tussen droom en daad*. Antwerpen, Deventer.
- DERKONINGEN, B. (1985), De centra voor maatschappelijk welzijn, *Welzijns gids*, II, A, 1, 2.
- DIERICKX, G. (1986), De sociologen en verzuiling. Over het nut van deterministische en strategische paradigma's, *Tijdschrift voor Sociologie*, 7, pp. 509-549.
- DOBBELAERE, K. (1982), Contradictions Between Expressive and Strategic Language in Policy Documents of Catholic Hospitals and Welfare Organizations, *The An-*

- nual Review of the Social Sciences of Religion, 6, pp. 107-131.
- DOWNS, A. (1957), *An Economic Theory of Democracy*. New York.
- ENELOW, J.M. and M.J. HINICH (1982), Ideology, Issues, and the Spatial Theory of Elections, *The American Political Science Review*, 76, pp. 493-501.
- ENELOW, J.M. and M.J. HINICH (1982), Non Spatial Candidate Characteristics and Electoral Competition, *Journal of Politics*, 44, pp.115-131.
- GINSBURGH, V. and P. PESTIEAU (1981), Local Government Expenditures in Belgium: Do Political Distinctions Matter?, *European Journal of Political Research*, 9, pp. 167-179.
- HARSANYI, J.C. (1962), Measurement of Social Power, Opportunity Costs, and the Theory of Two-Person Bargaining Games, *Behavioral Science*, 7, pp. 67-80.
- HINICH, M.J. and W. POLLARD (1981), A New Approach to the Spatial Theory of Electoral Competition, *American Journal of Political Science*, 25, 2, pp. 323-341.
- HOUBEN, P. (1988), *Formele Beslissingsmodellen en Speltheorie met toepassingen in onderzoek naar activiteiten en uitgaven van locale welzijnsinstellingen en coalities*. Dissertatie K.U. Leuven.
- HOTELLING, H. (1929), Stability in Competition, *Economical Journal*, 39, pp. 41-57.
- KEY, V. (1949), *Southern Politics*. New York.
- KOHL, J. (1981), Trends and Problems in Postwar Public Expenditure Development in Western Europe and North America. In P. Flora and A.J. Heidenheimer (eds.), *The Development of Welfare States in Europe and America*. New Brunswick.

EEN POLITIEK EVENWICHT IN BESTEDINGEN VOOR WELZIJN

- LAMMERTYN, F. (1979), *Meer kansen voor kansarmen. Een sociologisch onderzoek naar de welzijnszorg in Vlaanderen.* Zele.
- LIPSET, S.M. (1963), *Political Man. The Social Bases of Politics.* New York: Doubleday.
- LIPSET, S.M. and S. ROKKAN (1967), *Party Systems and Voter Alignments: Cross-national Perspectives.* New York.
- MAST, A. (1981), *Overzicht van het Belgisch Administratief Recht.* Gent-Leuven.
- McKELVEY, R.D. (1975), Policy Related Voting and Electoral Equilibrium, *Econometrica*, 43, 5-6, pp. 815-843.
- MERTON, R.K. (1957), Problems in Sociological Theory, *The British Journal of Sociology*, 7, 2, pp. 106-120.
- NISKANEN, W.A. (1971), *Bureaucracy and Representative Government.* Chicago.
- RAE, D.W. and M. TAYLOR (1970), *The Analysis of Political Cleavages.* New Haven, Yale University Press.
- RIKER, W. and P. ORDESHOOK (1973), *Introduction to Positive Political Theory.* New Jersey, Prentice-Hall.
- ROKKAN, S. (1977), Towards a Generalised Concept of 'verzuiling'. A Preliminary Note, *Political Studies*, 25, pp. 563-570.
- SAMOY, E. (1978), De sociale dienst van het OCMW, *Welzijns-gids*, II, A, 1, 1.
- SAMOY, E. (1979), De Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn. In F. Lammertyn (ed.), *Meer kansen voor kansarmen*, pp. 31-43.
- SENAEVE, P. (1977), *De bestrijding van de armoede in België.* Leuven.

- STOKES, D.E. (1963), *Spatial Models of Party Competition*, *American Political Science Review*, 57, pp. 368-377.
- THURLINGS, J.M.G. (1971), *De wankele zuil, Nederlandse katholieken tussen assimilatie en pluralisme*. Deventer.
- VAN HOOFTSTADT, L. (1984), *Enkele centralisatie- en decentralisatietendenzen in ontstaan en ontwikkeling van de openbare armenzorg in België van 1796 tot 1976*. Licentiaatsverhandeling Sociale Wetenschappen K.U.Leuven.
- VERHAEGEN, P. (1906), *La lutte scolaire en Belgique*. Gent, A. Sifflez.
- VERHAEGEN, P. (1929), *La Belgique sous la domination française (1792-1814)*. Brussel, Parijs.
- VRANKEN, J. (1977), *Armoede in de welvaartsstaat*. Doctorale dissertatie faculteit Sociale en Politieke Wetenschappen, Universiteit van Antwerpen.
- WILENSKY, H.L. (1975), *The Welfare State and Equality: Structural and Ideological Roots of Public Expenditures*. Berkeley, University of California Press.
- WITTE, E. (1982), *Politieke geschiedenis van België sinds 1830; spanningen in een burgerlijke democratie*. Antwerpen.
- Organieke wet tot regeling van de Openbare Onderstand, 10 maart 1925.
- Organieke wet betreffende de Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn, Belgisch Staatsblad, N.1017, 8 juli 1976.
- Bureau de bienfaisance, *Pandectes Belges*, V°, col 874-1102, XIV. Brussel, Larcier, 1895.
- Hospices civils, *Pandectes Belges*, V°, col 222-379, L. Brussel, Larcier, 1895.
- Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn, *Het jaar Nul*, Uitgave VBSG, Brussel 1976.